

การศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ
อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี*

THE STUDY OF COMMUNITY IDENTITY OF DONG BANG AT NONG BO
SUBDISTRICT MUANG UBON RATCHATHANI DISTRICT
UBON RATCHATHANI PROVINCE

ชานนท์ ไชยทองดี, วิษณุ รุ่งเรือง

Chanont Chaithongdee, Vissanu Rungruang

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Sisaket Rajabhat University

Corresponding Author E-mail: pronont@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนดงบัง 2. ศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนดงบัง และ 3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนดงบัง โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างประกอบไปด้วยผู้ที่มีความรู้ในชุมชนจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนหมู่ 8 และหมู่ 9 เจ้าอาวาส วัดบ้านดงบัง ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้อาวุโสในชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแนวคิดอัตลักษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามจากชุมชนดงบัง หมู่ 8 และชุมชนดงบัง หมู่ 9 ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย สรุปผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า 1. ชุมชนดงบังฯ เป็นชุมชนที่มีข้อมูลซึ่งบ่งบอกว่ามีบรรพบุรุษที่อพยพมาจากนครหลวงเวียงจันทน์ มีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่เป็นสังคมเกษตรกรรมตามปฏิทิน 12 เดือน 2. อัตลักษณ์ที่พบ คือ 1) อัตลักษณ์ทางด้านภาษา 2) อัตลักษณ์ทางการแต่งกาย 3) อัตลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม 4) อัตลักษณ์ทางด้านความเชื่อและพิธีกรรม 5) อัตลักษณ์ทางด้านงานหัตถกรรม และ 3. แนวทางการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนดงบัง คือ 1) การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม และ 2) การเผยแพร่อัตลักษณ์

คำสำคัญ: อัตลักษณ์; อีสานร่วมสมัย; ชุมชนดงบัง

Abstract

This research aimed to: 1. Study the social context of the Dong Bang community. 2. Investigate the community's identity. 3. Propose guidelines for preserving the community's identity. The qualitative research process involved a sample of 10 individuals with knowledge of the community. This group included community leaders from Groups 8 and 9, the abbot of Wat Ban Dong Bang, local residents, and elderly community members. Data collection tools included interviews and the concept of identity. Data was collected from the Dong Bang community, Groups 8 and 9, in Nong Bua Subdistrict, Mueang Ubon Ratchathani District, Ubon Ratchathani Province. Data analysis was conducted in accordance with the research objectives. The research findings are summarized as follows: 1. The Dong Bang community is a place with a history of migration from Vientiane and has a way of life closely tied to the local environment, following a 12-month agricultural calendar. 2. Identified community identities include: 1) Language identity, 2) Dress identity, 3) Architectural identity, 4) Belief and ritual identity, 5) Craft identity. 3. Guidelines for preserving the community's identity consist of: 1) Cultural resource management and 2) Identity promotion.

Keywords: Identity; Modern Isan; Dong Bang Community

บทนำ

วัฒนธรรมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ อีกทั้งยังทำให้เราแตกต่างจากคนกลุ่มอื่น ๆ คือ ระบบการสื่อสาร ภาษา ลักษณะท่าทาง การแต่งกาย อาหารและนิสัยการบริโภค เวลาและความสำคัญ การตอบแทน และการทักทาย ความสัมพันธ์ ค่านิยมและบรรทัดฐาน ความรู้สึกเป็นตัวเองและระยะห่าง การพัฒนาด้านจิตใจและการเรียนรู้และความเชื่อ รวมถึงทัศนคติ (ศิรินาถ ปิ่นทองพันธุ์, 2546)

การศึกษาชุมชนเพื่อให้เห็นคุณค่านั้น พบว่าการศึกษาในประเด็นอัตลักษณ์อาจช่วยให้คุณค่าของชุมชนได้รับการนำเสนอ ซึ่งสุจรรยา โชติช่วง (2554) อธิบายว่า ภาษาการแต่งกาย สถาปัตยกรรม และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมล้วนเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ตัวตนของบุคคลหรือสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้อัตลักษณ์หมายถึง คุณสมบัติของบุคคลหรือสิ่งของที่แสดงออกถึงความเป็นตัวตน เป็นสำนึกที่บุคคลรับรู้ และรู้ว่าตัวเขาคือใคร มีลักษณะเป็นอย่างไร มีวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ แบบแผนพฤติกรรม และลักษณะนิสัยอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากคนอื่น กลุ่มอื่น สิ่งอื่น อย่างไร โดยพิจารณาจากการแสดงออกผ่านทางตัวตนความมีตัวตนในรูปของสถานะของ บุคคล เพศ สภาพ ตำแหน่ง หน้าที่ และบทบาททางสังคม

จากการสำรวจข้อมูลเชิงพื้นที่ในเบื้องต้น พบว่ามีชุมชนที่มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่น่าสนใจ คือ ชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีคำขวัญของชุมชน ดังนี้

ดงบังธรรมชาติน่าอยู่	แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา
ต้นไม้หนาป่าสมบูรณ์	เพิ่มพูนผลผลิตข้าวนาปรัง
ชื่อเสียงดังฝ่ายหนองจับ	ต้นตำรับเกษตรกรรมพอเพียง
พูดสำเนียงมีเอกลักษณ์	มีสำนักเรียนที่ลือไกล

คำขวัญชุมชนดงบังข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติความเป็นมา ข้อมูลการสัมภาษณ์จากปราชญ์ชาวบ้านทำให้ทราบว่า ชุมชนดงบังเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมสืบทอดมาอย่างยาวนาน ดังสำนวนเชิงอุปมาที่กล่าวเปรียบสมัยของการอพยพซึ่งอยู่ในสมัยของการตั้งเมืองอุบลราชธานี ที่บรรพบุรุษของชาวชุมชนดงบัง ได้อพยพมาพร้อมกับพระวอ พระตา ดังคำกล่าวที่ผู้คนในชุมชนใช้กันว่า บ้านนี้จะตั้งตั้งแต่สมัยพระวอพระตาพัน

สาเหตุที่เรียกว่าชุมชนดงบัง สันนิษฐานว่ามาจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ถูกล้อมรอบด้วยป่าไม้ทำให้ลมไม่สามารถพัดเข้ามาในชุมชน ประกอบกับการที่ผู้คนที่ย้ายไปมามองไม่เห็นชุมชนจนเป็นคำที่ใช้เรียกติดว่า ส่วยบ้านดงบัง โดยคำว่าส่วยในบริบทของชุมชนคือ ความห่างไกล และความแร้นแค้น เป็นต้น

จากเหตุผลทั้งหมดข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อศึกษาบริบททางสังคม อัตลักษณ์และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบททางสังคมของชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในลักษณะแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเป็นผู้ที่มีความรู้ในชุมชนจำนวน 10 คน ประกอบด้วย ผู้ที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชนหมู่ 8 และหมู่ 9 เจ้าอาวาส วัดบ้านดงบัง ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้อาวุโสในชุมชน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสัมภาษณ์ และแนวคิดอัตลักษณ์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

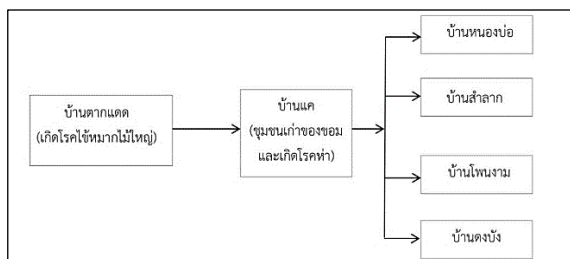
การเก็บรวบรวมข้อมูลที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามจากชุมชนดงบัง หมู่ 8 และชุมชนดงบัง หมู่ 9 ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในทางวัฒนธรรม

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นข้อมูลปฐมภูมิแล้วนำมาวิเคราะห์ร่วมกันกับข้อมูลทุติยภูมิ โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อนำไปสู่การสรุปผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Research)

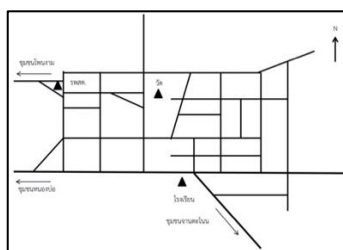
ผลการวิจัย

1. บริบททางสังคมของชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พบว่าชุมชนดงบังฯ เป็นชุมชนที่มีบรรพบุรุษมาจากนครหลวงเวียงจันทน์ โดยมีพระวอผู้เป็นบุตรของพระตาที่เสียชีวิตในสนามรบระหว่างการทำศึกสงครามกับพระเจ้าสิริบุญสารเป็นผู้นำไพร่พลของพระวอได้พากันมาตั้งที่บ้านตากแดดเป็นอันดับแรก ต่อมาเกิดโรคระบาดขึ้นจึงได้พากันอพยพมาอาศัยอยู่ที่บ้านแค ซึ่งเป็นชุมชนเก่าหลังจากนั้นได้เกิดโรคระบาดขึ้นอีกครั้งจึงได้อพยพออกเป็น 4 กลุ่มไปตั้งชุมชนชื่อว่าหนองบ่อสำลาก โพนงาม และดงบัง โดยดงบังเป็นชื่อที่มีจากสภาพภูมิศาสตร์ในลักษณะของป่าไม้ที่ล้อมรอบชุมชน โดยผู้วิจัยได้ลำดับของการเกิดชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ชุมชนดงบัง

ดังนั้นชุมชนดงบังฯ จึงเป็นหนึ่งใน 4 ของการตั้งชุมชนใหม่ที่อพยพมาจากบ้านแค โดยทั้ง 4 ชุมชนต่างมีเอกลักษณ์ทางด้านภาษาที่คล้ายคลึงกัน

ภาพที่ 2 แผนที่ชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

นอกจากนี้ ในเอกสารขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (2560) ระบุว่าชุมชนดงบังฯ เป็นชุมชนขนาดใหญ่มีทั้งหมด 246 หลังคาเรือน โดยแบ่งการปกครองออกเป็น 2 หมู่บ้าน ได้แก่ ชุมชนดงบังหมู่ที่ 8 และชุมชนดงบังหมู่ที่ 9 ชุมชนบ้านดงบังฯ เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างระบบสุขภาพของชุมชนและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังจะเห็นได้จากยารักษาโรคและด้านอาหาร ซึ่งในอดีตเป็นการนำเอาวัตถุดิบจากธรรมชาติมาใช้ในการทำยา และประกอบอาหาร ซึ่งในปัจจุบันนี้ในการนำพืชมาทำยามีแนวโน้มลดลง

กิจกรรมที่ผู้คนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม ประเพณี ล้วนเกิดมาจากวิถีชีวิต ซึ่งผู้คนในชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ได้มีการปฏิบัติกันในรอบเดือนและรอบปีเรียกว่า “ปฏิทินชุมชน” สิ่งที่คุณคนในชุมชนต้องปฏิบัติในรอบเดือนพบว่าปฏิทินอาหารของชุมชน ส่วนใหญ่จะบริโภคอาหารตามธรรมชาติ ซึ่งปฏิทินอาหารนี้จะแบ่งตามเดือนทั้ง 12 แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ผูกพันธรรมชาติโดยในช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคมจะเป็นฤดูกาลของเห็ดป่านานาชนิดที่ขึ้นอยู่ตามป่ารอบชุมชน เช่น เห็ดขอน เห็ดเผาะ เห็ดผึ้ง เป็นต้น ช่วงเดือนสิงหาคม-ตุลาคม ซึ่งเป็นฤดูทำนาชาวบ้านก็จะไปจับสัตว์น้ำมาทำปลาร้า ซึ่งเป็นการถนอมอาหารที่เก็บไว้กินได้นานหลายปี ช่วงของเดือนมกราคม-ธันวาคม จะมีอาหารที่สามารถกินได้ตลอดทั้งปี คือ ไก่ และอาหารประเภทปลา ก้อย หมก ฯลฯ ซึ่งสามารถหาได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ ยังมีอาหารหวานที่มีอยู่ในช่วงของเดือนมกราคม-มีนาคม เป็นช่วงหลังการเก็บ

เกี่ยวข้าว ชาวบ้านก็จะนำข้าวใหม่มาทำเป็นอาหารหวาน เช่น ข้าวโป่ง ข้าวพอง ช้างนางเล็ด ข้าวปาด เป็นต้น และอาหารที่ปรุงจากพืชผักมีอยู่ในช่วงของเดือนตุลาคม-ธันวาคม เช่น หัวเผือก มัน กลอย เป็นต้น

2. อัตลักษณ์ของชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี จากการศึกษา พบว่าชุมชนดงบัง มีอัตลักษณ์ ดังนี้

2.1 อัตลักษณ์ทางด้านภาษา ชุมชนดงบัง เป็นชุมชนชาติพันธุ์ลาว ตามประวัติกล่าวว่าอพยพมาจากนครหลวงเวียงจันทน์เนื่องจากหนีภัยสงครามในขณะนั้น ซึ่งเป็นผู้คนกลุ่มเดียวกับที่อพยพมาพร้อมกับการตั้งเมืองอุบลราชธานี แต่สำเนียงที่ใช้สื่อสารในชุมชนจะแตกต่างจากสำเนียงที่ใช้ในเขตอำเภอเมืองฯ โดยสำเนียงในชุมชนค่อนข้างเนิบช้าที่มีความใกล้เคียงกับสำเนียงภาษาราชการของประเทศลาว ในขณะที่สำเนียงในเขตเมืองจะค่อนข้างเร็วและเน้นเสียงวรรณยุกต์ การศึกษาอัตลักษณ์ทางด้านภาษา ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ โดยศึกษาคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาเปรียบเทียบภาษาลาวในชุมชนดงบังได้จำแนกคำศัพท์ออกเป็นหมวดต่าง ๆ (วิไลศักดิ์ กิ่งคำ, 2556) และเพื่อความสะดวกต่อการจำแนกจึงได้เปรียบเทียบระหว่างภาษาลาวกับภาษาไทยมาตรฐาน ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การศึกษา 2 ประเด็น ดังนี้

2.1.1 คำศัพท์ตามหมวดต่าง ๆ หมวดละ 5 คำศัพท์ สามารถแบ่งได้ 13 หมวด ดังนี้ หมวดต้นไม้ หมวดอวัยวะ หมวดบุคคล หมวดธรรมชาติ หมวดสัตว์ หมวดปริบททางวัฒนธรรม หมวดบ้าน หมวดอุปกรณ์ทำสวน หมวดเทคโนโลยี หมวดไวยากรณ์ หมวดคำศัพท์เฉพาะ หมวดอาหาร และหมวดสถาบันทางสังคม

2.1.2 วิธีการศึกษาคำศัพท์ แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่ คำที่มีหน่วยเสียงเหมือนกันทุกอย่าง คำที่มีหน่วยเสียงคล้ายกันบางอย่าง และคำที่มีหน่วยเสียงแตกต่างกันทุกอย่าง

2.2 อัตลักษณ์ทางการแต่งกาย อัตลักษณ์ทางการแต่งกายดงบังฯ มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง โดยในอดีตเป็นการแต่งกายแบบชาวลาวโบราณ แต่ปัจจุบันบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้คนมีการปรับตัวให้เข้ากับสังคมในปัจจุบันในหลาย ๆ ด้าน ผู้วิจัย พบว่าอัตลักษณ์ทางการแต่งกายของผู้คนในชุมชน คือ 1) ผ้าเก็บ (ผ้าเหียบ) 2) ผ้าซิ่น 3) ผ้าสไบ หรือผ้าเปี่ยง และ 4) การแต่งกาย ข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่าในอดีตการแต่งกายจะใช้ผ้าเพียง 3 ผืน คือ ผืนแรกเป็นผ้าขนาดกว้างประมาณ 1 คืบมาปกปิดร่างกาย ผืนที่สองใช้เป็นสไบ ส่วนผืนที่สามคือซิ่นที่ใช้สวมใส่ ดังคำกล่าวที่ว่า แต่พ่อแต่แม่เอาพื้นเอาผ้าแพเคียนเอิก ละกะใส่ซิ่นไหม เปี่ยงแพไปวัด

ข้อมูลข้างต้นเป็นการแต่งกายแบบในอดีต แต่ปัจจุบันรูปแบบการแต่งกายได้มีการพัฒนาให้มีความเป็นอีสานร่วมสมัยมากขึ้น โดยเป็นการทอผ้าได้ถนุบ้านเพื่อใช้ในงานพิธีสำคัญ และการเลือกซื้อผ้าจากตลาดมาไว้สวมใส่ทั่วไป ทำให้วิถีและค่านิยมเรื่องการทอผ้าและการแต่งกายของผู้คนแปรเปลี่ยนไปตามสังคม

2.3 อัตลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม จากการศึกษา พบว่าชุมชนดงบังฯ มีอัตลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม ดังนี้

2.3.1 กุฏิสงฆ์กุฏิ หรือ กุฏิ เป็นสถานที่ที่ผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างถวายแด่พระสงฆ์ไว้เป็นสถานที่ปฏิบัติภารกิจส่วนตัวโดยก่อสร้างไว้ภายในวัด เช่นเดียวกับวัดดงบังฯ ที่มีสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ คือ กุฏิสงฆ์

ภาพที่ 3 กุฏิภายในวัดดงบัง

ภาพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมภายในวัด โดยบริเวณหน้าจั่วมี การแกะสลักเป็นลวดลาย ตามคำบอกเล่าในอดีตลวดลายไม่ได้มีสีสันทัดที่พบเห็นในปัจจุบัน แต่เป็นลวดลายที่มีจากสีธรรมชาติ ซึ่งช่างได้นำดินเหนียวหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ดินนาทาม มาสร้างเป็นลวดลายทำให้มีสีเหลืองอมคล้ำ พอโดนแสงตกกระทบลวดลายนั้นก็สะท้อนแสงกลายเป็นสีเหลืองทอง นอกจากนั้นยังมีการนำสีที่ได้จากพืชในท้องถิ่นมาผสมผสานจนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะบนกุฏิไม้

ภาพที่ 4 ลวดลายการแกะสลักในหน้าจั่ว

ภาพข้างต้นแสดงให้เห็นถึงลวดลายบริเวณหน้าจั่วมีการแกะสลักเป็นรูปหัวช้าง รูปจักรผสมผสานกับลวดลายอื่น ๆ ซึ่งเป็นลวดลายที่ประยุกต์มาจากลวดลายดั้งเดิมในหน้าจั่วสมัยโบราณ ก่อนที่มีการบูรณะให้มีรูปลักษณะดังเช่นปัจจุบัน กล่าวโดยสรุป กุฏิสงฆ์หลังนี้สร้างขึ้นโดยผู้คนในชุมชนกับช่างชาวลาว และชาวญวน ซึ่งไม้ส่วนหนึ่งได้นำมาจากพื้นที่ในเขตอำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ โดยบรรทุกใส่ล้อหรือล้อซึ่งมีลักษณะเหมือนรถเข็นขนาดใหญ่แต่ทำด้วย

ไม่ทั้งหมดมาเพื่อทำการก่อสร้าง จนสำเร็จในประมาณปี พ.ศ. 2496 ปัจจุบันใช้เป็นสถานที่จำวัดของภิกษุ และสามเณร เนื่องจากภายในวัดมีการเปิดสอนโรงเรียนปริยัติธรรมทำให้สถานที่จำวัดไม่เพียงพอจึงได้มีการลงมติให้ใช้กุฏิสงฆ์ไว้เป็นที่จำวัดของสามเณรอีกแห่งหนึ่ง ลักษณะทั่วไปของกุฏิของวัดดงบัง คือ เป็นกุฏิ 2 ชั้น ยกใต้ถุนค่อนข้างต่ำ สำหรับบริเวณใต้ถุนใช้เป็นสถานที่เก็บสิ่งของ เช่น สรรพอาหาร เครื่องดนตรีพื้นบ้าน สิ่งของเกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น ส่วนบริเวณด้านบนมีลักษณะเป็นเกยซึ่งเป็นพื้นยกเป็น 2 ชั้น เพื่อแบ่งพื้นที่ใช้สอย

กุฏิของวัดดงบังเป็นกุฏิที่ทำจากไม้ทั้งหลัง โดยมีส่วนประกอบต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาของผู้คนในชุมชนผสมผสานกับช่างศิลปะชาวลาว และญวน ทำให้เกิดเอกลักษณ์ที่สามารถบ่งบอกถึงชาติพันธุ์ นอกจากนั้นกุฏิยังมีความคล้ายคลึงกับโครงสร้างของเรือนหรือเฮือนอีสานทั้งองค์ประกอบ คติการสร้าง และวัสดุที่ใช้ แต่มีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกันตามบริบท และสภาพของชุมชน

2.3.2 บ้านเรือน โครงสร้างและองค์ประกอบของเรือนโบราณในชุมชนดงบังฯ แบ่งออกเป็น 9 องค์ประกอบ ได้แก่ เสาเรือน ช่อ หน้าจั่ว หลังคา กันสาด หน้าต่าง บันได ฝาเรือน คร่าว และเกย

2.3.3 ยุงฉาง ยุงฉางในชุมชนดงบังฯ พบว่ามีโครงสร้างและองค์ประกอบของยุงฉางมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ เสา หลังคาและหน้าจั่ว กันสาด และฝา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ต้องมีในการสร้างยุงฉาง แต่ปัจจุบันยุงฉางโบราณได้ถูกแทนที่ด้วยยุงฉางแบบปัจจุบันเนื่องจากกรรมวิธี วัสดุ สามารถหาได้ง่ายตลอดจนมีความทนทานกว่าวัสดุที่ใช้ในอดีต

2.4 อัตลักษณ์ทางด้านความเชื่อและพิธีกรรม ชุมชนดงบัง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่มีความเชื่อที่ผูกพันกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยแสดงออกผ่านรูปแบบพิธีกรรม ความเชื่อที่ปรากฏจะเกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม สุขภาพและความปลอดภัย ข้อปฏิบัติของหญิงชาย ทั้งนี้ความเชื่อที่พบจะสัมพันธ์กับพุทธศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับผี

2.5 อัตลักษณ์ทางด้านงานหัตถกรรม ชุมชนบ้านดงบังฯ ได้มีการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมขึ้นในชุมชน เช่น การสานตะกร้า การสานกระบี่ข้าว ที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาและสื่อถึงชาติพันธุ์ลาวผ่านงานหัตถกรรม เครื่องจักสานในชุมชนที่ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งหมด 3 ประเภท ดังนี้

2.5.1 เครื่องจักสาน 1) กระติบข้าว กระติบข้าวถือเป็นภาชนะสำคัญในการใส่ข้าวเหนียว โดยลักษณะจะมี 2 ชั้น เพื่อการเก็บความร้อนได้ยาวนานและทำให้ข้าวไม่แฉะ ปัจจุบันผู้คนยังคงใช้สอยเพื่อใส่ข้าวเหนียวไปทำบุญ สวน ไธนา ตามฤดูกาลทำการเกษตร ซึ่งใช้ไม้ไผ่รวกซึ่งเป็นไม้ที่มีความเหนียวและไม่หดตัว สำหรับวัสดุที่สำคัญในการทำนั้นมี ไม้ไผ่รวก เลื่อย กรรไกร ก้านตาล มีด เข็มเย็บผ้า และเชือกสังเคราะห์ 2) ตะกร้า ตะกร้าของชุมชนดงบังจะสานด้วยไม้ไผ่ตง ซึ่งมีลักษณะเหนียวและสามารถทำเป็นเส้นได้ง่าย ในการทำตะกร้าหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า กะต่า จะใช้ไม้ไผ่ มีด เขือกสังเคราะห์ มาสร้างสรรค์โดยขึ้นอยู่กับความสามารถ

ของผู้จักสาน โดยลวดลายสำคัญที่ใช้ในการทำจะมีอยู่ 2 ลวดลาย ได้แก่ ลายครุ และลายกระดิ่ง ผิด 3) ข้อง ข้องหรือข้องเป็นภาชนะที่ใช้ใส่ปลา โดยมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันแต่จะแตกต่างกันในเรื่องของขนาดและความละเอียดของงาน ข้องมีความคล้ายคลึงกับตะกร้าแต่จะมีส่วนประกอบอยู่ 4 ส่วน ได้แก่ สายข้อง ตัวข้อง ท่อน และงาข้อง ข้องของชุมชนดงบังมีความเป็นเอกลักษณ์คือ ข้องเปิด ซึ่งสำคัญที่สุดคือ ท่อน เป็นสิ่งที่ทำให้ข้องลอยน้ำได้ ข้องจึงเป็นสิ่งสำคัญในการจับสัตว์น้ำ อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับชุมชนมาช้านาน เนื่องจากชุมชนดงบังเป็นชุมชนแห่งแหล่งน้ำ จึงจำเป็นต้องมีอุปกรณ์เพื่อใช้ในการจับปลา จนมีคำกล่าวที่ว่า ฝนลิดก ฟาสีฮ้อง พายข้องไล่แล้ว

3. แนวทางการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนดงบัง ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบล-ราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

3.1 การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ชุมชนดงบังฯ ตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมภายใต้บริบทของการปรับตัว การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างวัฒนธรรมที่มีการผสมผสานระหว่างแบบดั้งเดิมกับแบบร่วมสมัย อย่างไรก็ตามลักษณะร่วมของวัฒนธรรมในชุมชนจำเป็นต้องมีการธำรงรักษาวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนดงบังฯ ยังคงสามารถสืบสานจัดการดูแลรักษาทรัพยากรหรือวัตถุทางวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอด เช่น ภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม ความเชื่อและพิธีกรรม และงานหัตถกรรม เป็นต้น ทั้งนี้หมายรวมถึงการเชื่อมโยงวางแผนงาน และการส่งเสริมสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ดูแลรักษา หรือการจัดการข้อมูลสถานที่ พื้นที่ การตรวจสอบเรื่องราว รวมถึงเรื่องเล่าในอดีตของชุมชนโดยคนของชุมชน

3.2 การเผยแพร่อัตลักษณ์ การเผยแพร่อัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยขับเคลื่อนให้วัฒนธรรมเป็นที่รับรู้ ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชนดงบัง อาจมีการนำเสนอในรูปแบบของการผสมผสานทั้งที่เกี่ยวข้องกับงานประเพณี พิธีกรรมของชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้พบว่าในปัจจุบันชุมชนมีการประยุกต์วัฒนธรรมดั้งเดิมในชุมชนให้ผสมผสานกับวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างกลมกลืน โดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมซึ่งเป็นอัตลักษณ์อีกทั้งยังสร้างวิถีปฏิบัติในรูปแบบที่ผู้คนใช้เป็นกรอบในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน

อภิปรายผลการวิจัย

อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์ (2548) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดการกระทำ และความสัมพันธ์ของคนที่มีต่อกัน บริบททางสังคมของชุมชนดงบังฯ มีอัตลักษณ์ที่เกิดจากสังคมเกษตรกรรมเป็นการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาจากธรรมชาติเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำรงชีวิต แต่บริบททางสังคมอาจมีการเปลี่ยนแปลง ดังที่ จารูวรรณ พรหมวัง (2536) ได้กล่าวถึงวิถีชีวิตในสังคมมนุษย์ทั่วไปว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับสถาบันหรือโครงสร้างของสังคม ซึ่งอาจจะเป็นทั้งการเปลี่ยนแปลง วัตถุหรือพฤติกรรมที่มีใช้วัตถุ

อัตลักษณ์ชุมชนคงบัง ได้ปรากฏร่วมกับวิถีชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับพิมพ์ปฏิมานเรศศิริกุล (2559) กล่าวว่า พิธีกรรม ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย วิธีการผลิต ประวัติศาสตร์ และจิตสำนึกร่วมกัน เป็นสิ่งที่แสดงออกมาภายใต้ความสัมพันธ์ในสังคม ดังนั้นชุมชนคงบังที่มีอัตลักษณ์ทางด้านภาษา อัตลักษณ์ทางการแต่งกาย อัตลักษณ์ทางด้านสถาปัตยกรรม อัตลักษณ์ทางด้านพิธีกรรมและความเชื่อ และอัตลักษณ์ทางด้านงานหัตถกรรม จึงถือเป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางด้านภาษา ที่สามารถบ่งบอกได้ถึงภูมิปัญญา

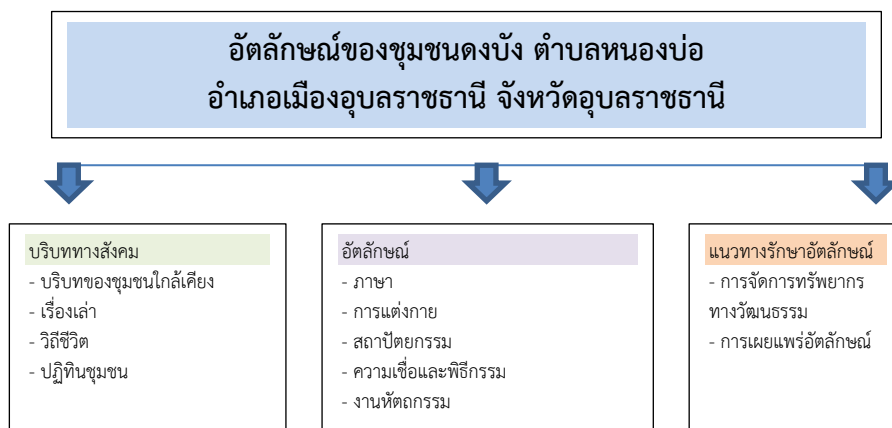
ทั้งนี้ แนวทางการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชนคงบัง เมื่อพิจารณาตามที่ ปรีติตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล (2546) ได้อธิบายว่า แนวทางในการศึกษาอัตลักษณ์ คือ การศึกษา ลักษณะเฉพาะ ซึ่งเป็นลักษณะที่กลุ่มหนึ่งมีและมีความแตกต่างจากอีกคนกลุ่มหนึ่ง โดยลักษณะ ความแตกต่างนี้อาจจะเป็นภาษา เครื่องแต่งกาย การทำมาหากิน และลักษณะบ้านเรือน เป็นต้น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) กล่าวว่า ชุมชนต้องคิดค้นและแสวงหาทิศทางการพัฒนาที่หลากหลาย เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและเคารพหลักการของวัฒนธรรมอื่น ดังนั้นการรักษาอัตลักษณ์ชุมชนคงบังฯ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนคงบังฯ ที่อาจทำให้วิถีชีวิต และรูปแบบของวัฒนธรรมแปรเปลี่ยนไปในลักษณะของวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งชุมชนคงบังจำเป็นต้องพึ่งพาการบริหารจัดการของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อช่วยในการเผยแพร่อัตลักษณ์

จึงอาจกล่าวได้ว่า การรักษาอัตลักษณ์ภายใต้การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการดำรงท่ามกลางบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ดังที่ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547) ได้อธิบายถึงอัตลักษณ์ว่า หมายถึง ความเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนที่แตกต่างกันแต่ละกลุ่มคน เนื่องจากอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ดังนั้นจึงสามารถเปลี่ยนแปลงได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ด้านกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ประชาชนได้รู้ เพื่อส่งผลให้เกิดความตระหนักหวงแหนวัฒนธรรมชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

บุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสามารถนำผลการวิจัยไปต่อยอดเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยในครั้งนี้พบว่าชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่ยังคงมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นชุมชนที่เสมือนพื้นที่ให้วิจัยเชิงปฏิบัติการอันจะก่อให้เกิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในมิติสังคมร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ พรหมวัง. (2536). *การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมบางประการของชาวไทยลื้อ: กรณีศึกษาบ้านทุ่งหมอก อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา* (วิทยานิพนธ์มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสิทธิ์ ลีปรีชา. (2547). *เมียน : ความหลากหลายจากขุนเขาสู่เมือง*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ปรีตดา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล. (2546). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ความรุนแรงในมิติวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิมพ์ปฎิมา นเรศศิริกุล. (2559). ธารงชาติพันธุ์และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ยกรบ้านวังเก่าแพง จังหวัดชัยภูมิ (ดัชนีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทย). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วิไลศักดิ์ กิ่งคำ. (2556). ภาษาต่างประเทศในภาษาไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ศิรินาถ ปิ่นทอง. (2546). การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ในกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจรรยา โชติช่วง. (2554). การศึกษาสภาพการพัฒนาอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1 (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. (2560). ดินแดนแห่งแม่น้ำสามสายหลากหลายวัฒนธรรม ตำบลหนองบ่อ. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.
- อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์. (2548). การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ : บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม. กรุงเทพฯ: พิสิษฐ์ไทยออฟเซต.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

